

Emlékezés Tomcsányi Móricra (1878-1951), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Móric Tomcsányi (1878-1951), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Tomcsányi Móric jogtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja Temesváron született 1878. március 21-én. Budapesten hunyt el 1951. június 12-én. Tudományos munkáságának elismeréseképpen a Magyar Tudományos Akadémia 1928. május 18-án választotta levelező tagjának. Levelező taggá választását követően székfoglaló előadását „Rendészet – közigazgatás – bírói jogvédelem” címmel 1928. október 15-én tartotta. Az előadás az Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből című sorozat 3. kötetében jelent meg 1929-ben. Az Akadémia rendes tagjává 1943. május 14-én választotta. Rendes taggá választása után székfoglaló előadását „Közjog - magánjog” címmel 1943. december 13-án tartotta. Az előadás az Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből című sorozat 6. kötetében 1944-ban jelent meg. A Magyar Tudományos Akadémia 1949. évi átszervezésekor tanácskozó taggá minősítették vissza. Rendes tagságát 1989. május 9-én halála után csaknem harminc év elteltével állították vissza.

Tomcsányi Móric édesapja tomcsányi Tomcsányi Mór (1830–1913) jogász, Turóc vármegye alispánja, ítélőtáblai bírósági elnök, édesanyja muthnai és nagyecsepcsényi Vladár Mária (1851–1922) volt. Tomcsányi Móric testvéröccse Tomcsányi Vilmos Pál (1880–1959) jogász, politikus, igazságügyi miniszter volt.

1901-ben szerzett jog- és államtudományi doktori oklevelet, diplomát a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen. Jogi tanulmányai befejezését követően másfél évig ausztriai, németországi, franciaországi és nagy-britanniai tanulmányúton járt.

Magyarországra való visszatérését követően ügyvédi vizsgát tett. 1917-ig előbb a budapesti Kincstári Jogügyi Igazgatóság, majd a Pénzügyminisztérium tisztviselőjeként dolgozott. 1917–1918-ban Turóc vármegye főispánja volt. 1917-ben lett császári és királyi kamarás. A következő évben, 1918-ban vonult vissza a közigazgatásból.

Tomcsányi Móric tisztviselői pályafutása idején, 1906-ban közigazgatási jogból szerzett magántanári képesítést, azaz habilitált a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karán, nagy valószínűséggel Concha Győző (1846-1933), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, aki 1892 és 1928 között oktatott nyilvános rendes egyetemi tanári minőségben, tanítványaként. Magántanári képesítésének alapjául az egy évvel korábban, 1905-ben nyomtatásban is megjelent „A vagyoni felelősség elve a közigazgatásban: Az állam (közhivatalnokok) vagyoni felelősségének rendszere” című munkája szolgált.

Több, mint húsz éven át, 1922-től 1945-ig, egészen nyugdíjba vonulásáig, a magyar közjog és közigazgatási jog nyilvános rendes tanára volt az 1921-ben Pázmány Péterről elnevezett Tudományegyetemen. Két alkalommal, az 1929–1930. évi és az 1941–1942. évi tanévben töltötte be a Jog- és Államtudományi Kar dékáni tisztét.

Az 1920-as évektől a Magyar–Jugoszláv Vegyes Döntőbíróság magyar részről delegált bírója volt. 1928-tól 1944-ig a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának képviselőjeként a Felsőház tagja volt. 1943-ban lett magyar királyi titkos tanácsos.

Tomcsányi Móric kutatási területe a közjog volt. A közjogon belül elsősorban a közigazgatási jog és az alkotmányjog kérdéseivel foglalkozott.

Tanulmányaiban, monográfiáiban a közigazgatási jog és az alkotmányjog számos kérdésével foglalkozott. Elemezte a közjog (ius publicum) és a magánjog (ius privatum) egymással való kapcsolatát. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy e megemlékezés szerzője számára is igen figyelemreméltó gondolatokat fogalmazott meg a két jogterület, jogág egymáshoz való viszonyát illetően.

Szemléletét a klasszikus és rendszeres jogdogmatika jellemezte, de az organikus jogfejlődést valló német Történeti Jogi Iskola (Historische Rechtsschule) hatása is érvényesült munkáiban.

Tomcsányi Móric behatóan, a külföldi jogrendszerekre is kitekintve tanulmányozta a közigazgatás alapintézményeit, a közhivatalok és az állam vagyoni felelősségét, a törvények (jogszabályok) visszaható, retroaktív hatályának kérdését, a különböző szintű, államhatalmi és önkormányzati rendeletek jogerejét, az egyesületi jogot, a rendészeti közigazgatási szerveket, valamint a gondnokság és gyámság intézményét.

Igen alapos jogi tudását és szakértelmét, magas színvonalú idegen nyelvismeretét a törvényhozói munkában is hasznosította. Testvéröccse, az 1914-ben magántanári képesítést szerzett, a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának címzetes egyetemi tanára 1940 és 1944 között, Tomcsányi Vilmos Pál (1880-1959) volt. Tomcsányi Vilmos Pál először államtitkár, majd csaknem két éven át, 1920 júliusa és 1922 júniusa között igazságügyi miniszter, 1921 februárja és 1922 áprilisa között pedig belügyminiszter volt Teleki Pál majd Bethlen István kormányában.

Tomcsányi Móric Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi minisztersége idején meghatározó szerepet vállalt az 1920. évi közigazgatási reform jogi munkálataiban. Közreműködött a Tanácsköztársaságot követően az alkotmányos rend helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk előkészítésében.

Előadója volt ezen felül az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925. évi XXVI. törvénycikknek, a Felsőház jogkörének szabályozásáról szóló 1926. évi XXII. törvénycikknek, valamint a kormányzói jogkör kiterjesztéséről szóló 1937. évi XIX. törvénycikknek.

Kiemelendő, hogy Magyarország közjogi rendszerét összefoglaló, a külföldi, elsősorban a francia és a német szakirodalom eredményeire is tekintettel lévő munkája 1926 és 1943 között öt - ezek közül négy átdolgozott, bővített (kiegészített kiadás) - kiadást ért meg.

Tomcsányi Móric elnöke volt a Magyar Jogász Egylet közjogi szakosztályának, valamint a Nemzetközi Légijogi Bizottság (Comité Juridique International de l'Aviation) magyar csoportjának. Tagja volt továbbá 1939 és 1944 között tagja volt a Magyar–Német Társaság igazgatótanácsának.

Tomcsányi Móric aktív részt vállalt a Felsőoktatási Egyesület munkájában, melynek 1944-ig alelnöke is volt. A Felső Oktatási Egyesület alelnöki tisztségét töltötte be. A ma már sajnos csak szűk körben ismert Felsőoktatási Egyesület Medveczky Frigyes (1855-1914), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, aki jogi tanulmányokat is folytatott a budapesti Tudományegyetemen, kezdeményezésére jött létre 1911-ben, a francia Société de

l'Enseignement Supérieur mintájára. Említést érdemel, hogy a Felsőoktatási Egyesületnek a hazai felsőoktatási intézmények 350 nyilvános rendes tanára volt tagja.

Meg kell még említenünk Magyary Géza (1864-1928), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának kezdeményezése alapján 1922 őszén létrejött ún. Tudománymentő Bizottságot is, melynek mintájául a hasonló funkciót betöltő németországi szervezet (Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft) szolgált. A Tudománymentő Bizottság elnöke Apponyi Albert (1846-1933), a Magyar Tudományos Akadémia nagy tekintélynek örvendő igazgatósági tagja lett. A Bizottság három éven át működött. A Felsőoktatási Egyesület és az ún. Tudománymentő Bizottság feladata elsősorban a minőségbiztosítás volt a súlyos anyagi természetű gondokkal küszködő hazai tudományos élet területén.

Tomcsányi Móric a magyar és a nemzetközi közjog és közigazgatási jog igen sokoldalú, kiemelkedő ismerője, művelője a XX. század első felében a magyarországi jogászok, különösen a közjog és a közigazgatási jog művelői körében az egyik legnagyobb tekintélynek örvendő jogtudósaként számított. Igen széles körre kiterjedő, számos jogintézményt elemző munkái XXI. század első felében is jelentős értéket képviselnek.

Tomcsányi Móric főbb munkái

A vagyoni felelősség elve a közigazgatásban: Az állam (közhivatalnokok) vagyoni felelősségének rendszere. Budapest, 1905.; Önkormányzat és decentralizáció. Budapest, 1911.; A közigazgatási jogviszony. Budapest, 1912.; Magánjogi elemek a közigazgatási jogban. Budapest, 1912.; Jogerő a közigazgatási jogban. Budapest, 1916.; A közjog és magánjog határa. Magyar Jogi Szemle 1926.; A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Budapest, 1926.; Magyar közjog (Alkotmányjog). Budapest, 1926.; A magyar közjog. Budapest, 1926. (további négy átdolgozott, bővített (kiegészített) kiadás. A később írt és kiadott munkák (tankönyvek) megjelenésének évei: 1932, 1940, 1942 és 1943. Megemlítjük, hogy a terjedelem változása, bővülése mellett a az egyes kiadások címei is különböznek.; Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem. Budapest, 1929.; Magyarország közjoga. Budapest, 1932.; A magyar közigazgatási és pénzügyi jog. Különös (szakigazgatási rész). Budapest, 1933.; Jogi oktatás, közigazgatási képzés, közigazgatási minősítés. Budapest, 1937.; Az alkotmányreformról. Budapest, 1937. és Közjog - magánjog. Budapest, 1944.

Felhasznált irodalom

Lövetei István: Tomcsányi Móric (1878-1951). In: A magyar közigazgatástudomány klasszikusai 1874-1947. (Vál. Lovétei István – Szamel Katalin. Szerk. Lőrincz Lajos) Budapest, 1988.; Vladár Gábor: Visszaemlékezéseim. Budapest, 1997.; Hamza Gábor: A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció. Állam- és Jogtudomány 46 (2005); Tomcsányi Móric: A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Előtanulmány: Patyi András - Koi Gyula: "Becsületos törekvéssel, lelkiismeretesen és szeretettel írtam." Bevezető tanulmány Tomcsányi Móric közigazgatási jogtudományi alapmunkájának reprint kiadásához. Államtudományi klasszikusok 5. Budapest, 2017.; Hamza Gábor: Minőség a felsőoktatás területén Magyarországon – Történeti áttekintés I. Magyar Akkreditációs Szemle 3. szám 2021 <https://www.mab.hu/kozlemanyek/>; Hamza Gábor: Emlékezés Magyary Gézára (1864-1928), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára. <http://mta.hu/ix-osztaly/jubileumi-megemlekezesek-106146> és Földi András – Hamza Gábor: "A megnyesett fa kiszöldül". Áttekintés a jogtudósok MTA tagságáról 1945 után. Magyar Tudomány 67 (2022) https://mersz.hu/hivatkozas/matud202207_f76886

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu